

STATISTICKÁ ANALÝZA V POLITICKÉ GEOGRAFII: PŘÍKLADOVÁ STUDIE – ETNOPOLITICKÁ MOBILIZACE NA KAVKAZE

Libor JELEN¹

Abstract: *The political mobilization of Caucasian ethnic groups in the late 80's is analysed by statistical methods to reveal its influence on consequent political events, i.e. the desintegration of the Soviet union and consequent ethnic conflicts. Correlation and regression analysis are applied to determine the significance of some selected demographic, social and historical factors on the ethnopolitical mobilization and mutual factor relationships. The article aim is both the political mobilization analysis from modernist and primordialist point of view and to verify statistical methods for such a purpose.*

Key words: *Caucasus, ethnic conflict, ethnopolitical mobilization census, correlation and regression methods*

V posledních dvaceti letech vznikla řada prací zabývající se etnickými konflikty v kavkazském regionu. Metodickým zpracováním se většinou jednalo o kvalitativní zhodnocení procesů nacionalismu, etnopolitické mobilizace a jejich geopolitických či geoekonomických aspektů. Pouze málo autorů se pokusilo při hledání souvislosti a zákonitostí politického vývoje této oblasti využít statistických metod, které by zkoumané vazby alespoň náznakem empiricky potvrdily. V rámci geopolitických analýz se relevantní statistická data pochopitelně hledají těžko, ale při zkoumání sociálních procesů spojených s nacionalismem a etnopolitickou mobilizací společnosti se určité možnosti nabízejí.

V podobě výsledků celosvazových sčítání lidu, statistických ročenek a dalších zdrojů totiž existuje poměrně spolehlivá databáze údajů o stavu sovětské i postsovětské společnosti až na úroveň autonomních jednotek, které zahrnují demografické, kulturní a socioekonomické charakteristiky. Již koncem 70. let se tak například Dostál a Knippeberg (1979) pokoušeli pomocí korelačních analýz ověřit souvislosti mezi společenskou modernizací a mírou rusifikace neruských národů (skrze užívání ruského jazyka), na což navázal Dostál (1993) po desintegraci SSSR výzkumem neúspěchu sovětské asimilační politiky. Zde byly hledány vazby mezi mírou užívání ruštiny, kulturní charakteristikou etnik a jejich politickým statutem. Zcela jednoznačně tak byla prokázána signifikance přítomnosti ruské diaspory na užívání ruštiny v etnicky heterogenních prostředích, její diferenciaci mezi slovanským a neslovanským prostředím a také význam statusu titulárního národa na užívání jejich jazyka mezi ostatními etnickými entitami (Dostál 1993).

Asi nejkomplexnější výzkumy nacionalismu v prostoru Sovětského svazu s využitím statistických dat pochází od amerických politických geografů Roberta Kaisera (1994) a Marka Beissingera (2002). Kaiser dává do vzájemných souvislostí etnická traumata, vliv institucí a politických elit, socioekonomický a demografický vývoj s etnopolitickou

1 **Mgr. Libor Jelen**, PGS politická a regionální geografie, KSRR, Přf UK, Praha

mobilizací společnosti. Velmi detailně jsou analyzovány procesy geneze národnostních hnutí „sovětských“ národů od 19. století, vývojové rozdíly mezi nimi a etnopolitická (teritoriální) mobilizace v posledních dekadách před rozpadem SSSR. Práce je vymezena teoretickým rámcem modernistických teorií a podložena statistickými daty z ruských (carských) a sovětských censů i z jiných ověřených sekundárních zdrojů. Jejím nedostatkem je absence pokusu o ověření korelačních vazeb nalezených zákonitostí mezi historickými a strukturálními skutečnostmi a mobilizací společnosti, autor si vystačil pouze s hodnocením vývoje a naznačením tendencí. Oproti tomu Beissinger (2002) použil regresních metod ke zpracování velmi široké databáze o etnopolitické mobilizaci sovětské společnosti v druhé polovině 80. let, přičemž hledal závislosti mezi intenzitou mobilizace (odhadovaný počet demonstrací a počet jejich účastníků), strukturálními charakteristikami populace (podíl titulárního národa a jeho míra koncentrace v titulární jednotce, míra urbanizace, míra rusifikace), lokalitou (statutem politické entity) a časem (politické události doprovázející mobilizaci sovětských národů). Určitou nevýhodou obou prací je geografický rozsah tématu, který zahrnuje celý prostor Sovětského svazu, což nutně muselo vést k jisté redukci analýzy regionálních specifik.

CÍL, ZDROJE DAT A METODIKA VÝZKUMU

Zmíněné skutečnosti se staly podnětem a jednou z inspirací pro tento výzkum, jehož cílem je **analýza historických, demografických a socioekonomických indikátorů jako faktorů etnopolitické mobilizace v kavkazských politických etnitách² v druhé polovině 80. let**. Vybraná statistická data jsou v podobě vysvětlujících faktorů testována pomocí korelačních a regresních analýz, a měly by tak dokumentovat jednak samotné vztahy mezi nimi, jednak jejich vliv na závislou proměnou, tj. intenzitu etnopolitické mobilizace. Teoretický základ práce vychází jak z modernistických teorií, které zdůrazňují vliv modernizace společnosti (urbanizace, vzdělání) na politický vývoj a národnostní vztahy, tak z primordialistického vnímání společnosti, které akcentuje historické etnické animozity a traumata (Deutsch 1969, Gellner 2002, Kaiser 1994).

Přínosem tohoto postupu je komplexnější pohled na společenský vývoj kavkazského regionu a především pak geografické zmapování procesu vývoje místního nacionalismu a spouštěcích mechanismů etnických tenzí. Území bývalého Sovětského svazu a zvláště Kavkaz jsou vhodné případy pro zkoumání zmíněných jevů hned z několika důvodů. Vyznačují se například obrovskou rozmanitostí environmentálního i společenského charakteru. Nicméně politický vývoj byl až do 80. let 20. století společný pro celý region, tj. byl pod vlivem sovětské komunistické diktatury, a lze tedy konstatovat, že za etnopolitickou mobilizací nestály mezinárodní geopolitické faktory (Kaiser 1994). Během politického uvolnění druhé poloviny 80. let se začaly projevovat mobilizační tendence u většiny sovětských národů, jejich projevy se však v jednotlivých entitách značně lišily (Dostál 1993). Z toho lze usuzovat, že tyto difference mohly být podmíněny odlišnou intenzitou společenských změn posledních desetiletí do roku 1989.

2 Objekt výzkumu je 14 politických entit, které k roku 1989 tvořily sovětské správně-administrativní jednotky „kavkazského regionu“: Arménie, Ázerbájdžán, Náhorní Karabach, Nachičevansko, Gruzie, Adžarsko, Abchazsko, Jižní Osetie, Adygsko, Karačajsko-Čerkesko, Kabardsko-Balkarsko, Severní Osetie, Čečensko-Inguško, Dagestán.

V této práci je užito údajů ze sovětských sčítání z let 1970 a 1989. Tyto censy byly vybrány záměrně, neboť korespondují s generační proměnou společnosti, na jejímž konci se udály významné politické události. Právě posouzení stavu společnosti na počátku generační proměny, sledování intenzity socioekonomických případně demografických pohybů a změn během posledních dvou dekád a snaha určení jejich významu na etnopolitickou mobilizaci a následné etnické konflikty je meritem tohoto výzkumu.

Statistické zpracování dat probíhá ve dvou krocích. Nejprve je pomocí párové korelační analýzy (Spearmanův korelační koeficient) hledána kauzalita mezi jednotlivými vybranými socio-ekonomickými a demografickými charakteristikami, které dále v regresní analýze slouží jako vysvětlující nezávislé proměnné (jejich diskuze viz níže). Na základě výsledků tohoto testu a jejich kvalitativního posouzení (pro vybrané proměnné je výsledek znázorněn v korelačních grafech) je možné naznačit některé logické souvislosti společenských jevů a jejich vývoje. Následně je prostřednictvím lineární regresní analýzy (metoda stepwise) analyzován vliv spolupůsobení více faktorů na intenzitu etnopolitické mobilizace, což by mělo potvrdit explanační význam jednotlivých faktorů (proměnných) i jejich vzájemnou kauzalitu (Hendl 2006).

VÝBĚR A HODNOCENÍ NEZÁVISLÝCH (VYSVĚTLUJÍCÍCH) PROMĚNNÝCH

Na základě selekce dostupných dat a s ohledem na cíle práce bylo definováno 6 kategorií proměnných (faktorů) charakterizující stav společnosti dané entity, včetně její změny ve sledovaném období, z pohledu: (1) historického vývoje, (2) etnické struktury, (3) znalosti jazyků, (4) socioekonomické struktury. Tyto kategorie mají reprezentovat a dokumentovat společenské procesy v jednotlivých entitách, přesto je zřejmé, že jen stěží půjde určit jeden faktor, nebo jeden soubor faktorů stoprocentně vysvětlující diferenciaci etnopolitické mobilizace. Jejich váha bude redukována řadou mikroregionálních specifik, které budou mít při malém počtu sledovaných entit a dané struktuře proměnných na korelační vztahy rušivý účinek. Přesto lze odhadnout, že nejvýznamnější vliv na etnopolitický vývoj a etnické konflikty budou mít historické faktory, případně etnická struktura a její změna. U ostatních proměnných lze očekávat různou míru vzájemné korelace.

HISTORICKÉ FAKTORY

Tento soubor se pokouší kvantifikovat historické souvislosti etnických traumat a pochopitelně v tomto případě nevychází z výsledku censů. Za prvé jsou v potaz brány etnické konflikty, které se odehrály během neklidného období po kolapsu carského režimu mezi roky 1917 - 1922 (nepočítají se konflikty s vnějším nepřítelem, například Tureckem, ani občanská válka) a dále etnické deportace během druhé světové války³. Údaje v databázi pak odpovídají počtu etnických traumat (konfliktů), které se staly v jednotlivých entitách. Je pochopitelně sporné, zda do klasifikace nezařadit další konfliktní události, například arménskou genocidu (ačkoliv ovlivnila další vývoj na Jižním Kavkaze, došlo k ní mimo tento region), či samotnou občanskou válku, která však zasáhla celý Kavkaz a statisticky se tedy difference neprojeví.

3 Jedná se o konflikty: arménsko-gruzínský (1918), arménsko-ázerbájdžánský (1918-20), osetskó-gruzínský (1918-20), čečenské povstání (1940-44) a deportace Čečenů, Ingušů, Karačajců a Balkarů (1944).

Druhý typ etnického traumatu vychází ze ztráty politické suverenity, případně degradace autonomního postavení, či ztráty části území administrativním rozhodnutím. Příkladem jsou tři jihokavkazské republiky Gruzie, Arménie a Ázerbájdžán, mezi lety 1918-21 nezávislé, následně reintegrované do Sovětského svazu, dále Abchazsko, která měla do roku 1931 status svazové republiky, Náhorní Karabach, který ač převážně arménský, byl správně včleněn pod administrativu Ázerbájdžánu a nikoliv Arménie, Severní Osetie, kde se v důsledku územních změn po stalinských deportacích ocitla početná ingušská menšina, a konečně Čečensko-Ingušsko, které existovalo do roku 1934 jako dvě entity.

ETNICKÁ STRUKTURA

Soubor dat charakterizující etnickou (kulturní) strukturu entit má za cíl statisticky potvrdit jejich význam při etnopolitické mobilizaci a rozvoji nacionalismu kavkazské společnosti. Etnické složení populace daného regionu či státu bývá obecně vnímáno jako významný faktor pro vznik nacionalismu a etnického napětí, zvláště není-li politická a etnická jednotka úplně totožná (Gellner 1993). Jako generalizující indikátor etnické struktury se určuje míra titulární homogenity jednotky, jež vypovídá, jaké procento populace se hlásí k titulárnímu národu, tj. skupině definující národní stát, či jinou politickou jednotku. V rámci analýzy se proto sleduje podíl třech hlavních národnostních skupin v entitě v letech 1970 a 1989, tzn. titulární národnosti (i když není majoritou, viz Abchazsko či Adygsko), druhé nejpočetnější skupiny v jednotce (s vyloučením Rusů), případně druhé titulární skupiny (v případě, že není druhá nejpočetnější, viz například Karačajsko-Čerkesko, Kabardsko-Balkarsko) a zvláště pak podíl obyvatel ruské národnosti. Spočítány byly také relativní indexy změn (IRR)⁴ pro výše zmíněné skupiny mezi roky 1970 a 1989, které zachycují pohyby jednotlivých skupin ve vztahu k celku (tj. odhalují rozdílné tempo růstu skupin).

UŽÍVÁNÍ JAZYKŮ

Reidentifikace mateřského jazyka, ale též uživatelská znalost jiného jsou významné ukazatele etnických vztahů, neboť vypovídají buď o míře asimilace příslušníků jednoho národa s dominantní kulturou, nebo alespoň o jistém stupni přiblížení (což se v případě ruského jazyka definuje jako míra rusijizace). Schopnost dorozumět se svým sousedem znamená možnost „pochopit“ jeho problémy a obecně se tím snižuje pravděpodobnost konfliktu (Lake a Rotchild 1998). V případě Sovětského svazu byl pochopitelně dán důraz na rozšíření znalosti ruštiny, jež jako lingua franca sloužila ke vzájemné komunikaci jazykově odlišných kultur jak v rámci celé federace, tak hlavně těch, které žily v jedné entitě vedle sebe. V rámci zde zpracované statistické databáze se objevují údaje o jazykové vybavenosti obyvatel jednotlivých entit ve dvou podobách. Jednak je to podíl populace entity, která určitý kavkazský jazyk považuje za mateřský nebo je schopna s ním běžně komunikovat s vyloučením jedinců deklarující stejnou národnost i jazyk (např. počet obyvatel Náhorního Karabachu deklarující arménštinu jako rodný anebo druhý jazyk mínus počet obyvatel arménské národnosti). Zkoumána je poté změna zna-

4 Relativní index růstu $IRR = (N_2 \times C_1) / (N_1 \times C_2)$ postihuje, zda roste jedna skupina rychleji než druhá ve srovnání s celkovým vývojem obyvatelstva dané entity. N = počet příslušníků dané národnosti, C = celkový počet obyvatel dané jednotky; 1,2 = časový horizont (1 – census 1970, 2 – census 1989).

losti jazyků mezi roky 1970 a 1989, což má v podstatě deklarovat posun v mezietnických vztazích za dané období. Zvlášť je pak posuzována míra rusifikace (tj. asimilace), statisticky se definující jako podíl obyvatel neruského původu deklarujících ruštinu za rodný jazyk (Dostál 1979, 1993, Tishkov 1996).

SOCIOEKONOMICKÉ CHARAKTERISTIKY

Soubor těchto dat má podchytit modernizační trendy jednotlivých entit a jejich národnostních skupin. Předpokládá se, že etnopolitická mobilizace se odehrávala na pozadí socioekonomických procesů, zejména urbanizačního a procesu vzdělávání (Deutsch 1969). Detailněji se dá rozdělit do dvou skupin: (1) Data dokumentující urbanizační proces v jednotkách, a to prostřednictvím celkové míry urbanizace, míry urbanizace jednotlivých etnických skupin a národnostní struktury měst. Ve všech případech byla zjišťována také změna mezi roky 1970 a 1989. (2) Dále jsou k dispozici data o vzdělanostní struktuře obyvatel jednotlivých entit starších 15 let (v roce 1970 starších 10 let), přičemž byly vytvořeny čtyři kategorie: vyšší, střední a základní vzdělání a pro lepší srovnání a explanaci se navíc vyšší a střední vzdělání posuzuje dohromady (údaje se přepočítaly na úroveň vzdělanosti populace celého Sovětského svazu, a jsou tak vyjádřeny jako procento vůči průměru (průměr = 100 %).

CHARAKTERISTIKA ZÁVISLÉ PROMĚNNÉ

Volba formy a obsahu závislé proměnné, která má charakterizovat intenzitu etnopolitické mobilizace v jednotlivých entitách, není zcela jednoduchá záležitost. Ačkoliv počátek organizovanosti a rozvoje většiny národních hnutí v kavkazském regionu se časově shoduje přibližně od poloviny 80. let, demografické i socioekonomické strukturální rozdíly i odlišné dědictví historických traumat způsobily značnou rozmanitost dalšího politického vývoje a jeho následků. Celkově byly vytvořeny čtyři kategorie charakterizující intenzitu etnopolitické mobilizace na základě výslednice dvou faktorů: hlavního cíle národnostních hnutí a mírového, či konfliktního způsobu naplnění daných cílů (viz tabulka 1).

Tabulka 1 - *Klasifikace entit dle intenzity etnopolitické mobilizace*

Politická jednotka	Cíl mobilizace	Etnický konflikt	Kategorie
Arménie	nezávislost	Ano	4
Ázerbájdžán	nezávislost	Ano	4
Nachičevansko	posílení autonomie	Ne	1
Náhorní Karabach	rozšíření autonomie se změnou hranic	Ano	3
Gruzie	nezávislost	Ano	4
Abchazsko	rozšíření autonomie se změnou hranic	Ano	3
Adžarsko	posílení autonomie	Ne	1
Jižní Osetie	rozšíření autonomie se změnou hranic	Ano	3
Adygsko	rozšíření autonomie	Ne	1
Karačajsko-Čerkesko	rozšíření autonomie se změnou hranic	Ne	2
Kabardsko-Balkarsko	rozšíření autonomie se změnou hranic	Ne	2
Severní Osetie	posílení autonomie, udržení integrity	Ano	3
Čečensko-Ingušsko	nezávislost	Ano	4
Dagestán	rozšíření autonomie se změnou hranic	Ne	2

Zdroj: Cornell 2001, Beissinger 2002, Baar 2005

(1) První kategorie obsahuje jednotky, u nichž politická hnutí měla za hlavní cíl posílení autonomie v rámci stávajících hranic a při realizaci tohoto cíle nedocházelo k ozbrojeným střetům s centrální mocí ani ostatními etnickými skupinami. V těchto případech lze usuzovat, že národy nebyly dostatečně motivovány k vyšším cílům ani politické mobilizaci (chybí vyvinutější národní uvědomění, dostatečně silná politická elita nebo pocit ohrožení národní či regionální identity).

(2) Druhou kategorií představují entity, jejichž titulární národy žádaly o povýšení autonomního statusu formou separatismu od stávajícího celku, nicméně k dosažení tohoto cíle nevedly riskantní konfrontační politiku. Důvody nedostatečné mobilizace mohly být podobné jako v první kategorii, kalkulovat lze i citlivějším vnímáním reality, kdy jednotlivé skupiny by případnou konfrontaci mohly více ztratit než získat (Cornell 2001).

(3) Třetí kategorií tvoří autonomní jednotky, jejichž jednotlivé národy usilovaly o vyšší autonomistické či iredentistické cíle a podstoupily riziko ozbrojeného konfliktu (Náhorní Karabach, Jižní Osetie, Abchazsko, Severní Osetie). V těchto případech byl dominantní šovinistický nacionalismus mezi dvěma národy soupeřícími o politický, ekonomický či kulturní vliv na vymezeném teritoriu.

(4) Čtvrtou kategorií charakterizuje „velký“ nacionalismus titulárních národů, které usilovaly jednak o úplnou politickou nezávislost na Rusku a jednak byly šovinisticky zaměřeny proti svým etnickým periferiím a menšinám. K dosažení prvního cíle nepotřebovaly ozbrojený konflikt, nicméně k němu se titulární národy mobilizovaly ve snaze o zachování teritoriální integrity vlastního celku (Gruzie, Ázerbájdžán), případně politikou aktivní podpory soukmenovců v diaspoře v jejich iredentistické snaze (Arménie). V případě Čečenska-Ingušska došlo k opačnému vývoji, tj. Čečeni jako hlavní titulární národ vedli válku o úplnou nezávislost na Rusku, nicméně dovolili Ingušům teritoriální oddělení mírovými prostředky.

Je pochopitelné, že vzhledem ke strukturální složitosti kavkazské společnosti byl politický vývoj mnohem pestřejší než čtyři kategorizované příklady, nicméně uvedená klasifikace by měla být jako závislá proměnná dostačující pro účely statistické analýzy.

VYBRANÉ VÝSLEDKY STATISTICKÉ ANALÝZY

A JEJICH INTERPRETACE

a) Korelační analýza vztahů závislé a nezávislých proměnných

V úvodu bylo naznačeno, že nelze očekávat početné signifikantní vazby mezi závislou proměnnou (intenzita etnopolitické mobilizace - IEPM) a jednotlivými vysvětlujícími faktory. Tento předpoklad se v podstatě potvrdil, když v párové korelaci koeficienty (Spearmanův) pouze v několika případech přesahují hodnotu 0,5 při hladině významnosti 0,01 (viz tabulka 2). Nejsilněji je etnopolitická mobilizace ovlivněna etnickými traumaty (jak faktorem nezávislosti – NEZ - 0,84, tak etnickými konflikty v minulosti – KONF - 0,71), což je v souladu s obecným přesvědčením, které vysvětluje příčiny současného kavkazského nacionalismu a etnických konfliktů „zakonzervováním“ událostí po první světové válce či stalinskými deportacemi ve 40. letech. Již z prostého pohledu na údaje v databázi je zřejmé, že nejzásadnější požadavky na teritoriální či politickou změnu pocházely od národů, které v minulosti prošly obdobím suverenity či nějakou negativní etnopolitickou zkušeností.

Tabulka 2 - *Nejsilnější korelace závislé a vybraných nezávislých proměnných*

		POLZ	KONF	MU70	MUTN	DN70	ZRUS	ETFR
IEPM	Correl.Coeff.	0,84	0,71	0,58	0,51	0,47	-0,44	0,17
	Sig. (2-tailed)	0,00	0,00	0,03	0,06	0,09	0,12	0,57
	N	14	14	14	14	14	14	14

Zdroj: Census 1970, 1989, vlastní výpočty

Z dalších proměnných se dále dá akceptovat význam celkové míry urbanizace (MU70) a míry urbanizace titulárního etnika - MUTN (korelační koeficienty 0,58 a 0,51). Tyto faktory částečně potvrzují vliv modernizace na politickou mobilizaci v etnicky heterogenním prostředí (Deutsch 1969). V urbánním prostředí dochází k intenzivnějším kontaktům a soutěžení mezi jednotlivými skupinami, přičemž vzhledem k regionálním specifikům je zřejmé, že politická mobilizace titulárních národů je ovlivněna nejen kontaktem s ruskou populací a její kulturou (tedy regionálně nejsilnější urbánní skupinou), ale i druhou etnickou (neruskou, případně titulární) skupinou.

V případě signifikance druhého nejpočetnějšího etnika či druhého titulárního národa (DN70) se očekávala vyšší váha (0,47), neboť právě neruské skupiny a jejich zájmy se staly hlavními vyzyvateli titulárnímu nacionalismu. I tak se ale částečně potvrdila hypotéza o vlivu etnické polarizace na etnopolitickou mobilizaci (Tesař 2007).

Etnické napětí může efektivně tlumit též třetí strana, například Rusové, což je náznamem potvrzeno faktorem změny míry rusifikace (ZRUS) v intercensálním období (-0,44). Nicméně samotná přítomnost Rusů (-0,30) či míra rusifikace (-0,18) etnopolitickou mobilizaci významně neovlivňují. Je to pravděpodobně dáno ambivalentním a regionálně nejednotným vztahem Kavkazanů k Rusům a sovětské (ruské) politice. Na jedné straně je jejich přítomnost považována za zdroj politické stability a ekonomické prosperity (Abchazsko, Arménie, Dagestán), na straně druhé jsou vnímáni jako nezvaní kolonizátoři (Gruzie, Čečensko), v mnoha případech je vztah položen někde mezi tyto extrémy.

(b) Analýza vztahů mezi nezávislými proměnnými

Z výsledků párové korelace vybraných charakteristik (dále používaných jako nezávislé vysvětlující proměnné) lze statisticky verifikovat řadu souvislostí mezi demografickými a sociálními jevy. Předně je možné posoudit mezietnické vztahy prostřednictvím vývoje etnické struktury s důrazem na sledování významu ruského elementu. Dále je ověřován vztah mezi urbanizačním procesem a etnickou strukturou, zejména pak očekávaná korelace ruské menšiny a míry urbanizace, a dále vliv přítomnosti Rusů na urbanizaci ostatních národů.

VZTAH MEZI ETNICKOU FRAGMENTACÍ, TITULÁRNÍM NÁRODEM A OSTATNÍMI SKUPINAMI

Z hlediska vývoje etnické struktury měla etnická fragmentace pozitivní vliv na relativní růst titulárního národa (RITN) (0,64). Bude to patrně důsledek politicko-ekonomického i psychologického vlivu samotné existence titulární jednotky, která přirozeně koncentruje „domácí“ národ. Ten je pak zvýhodňován v rámci etnické soutěže (místa ve

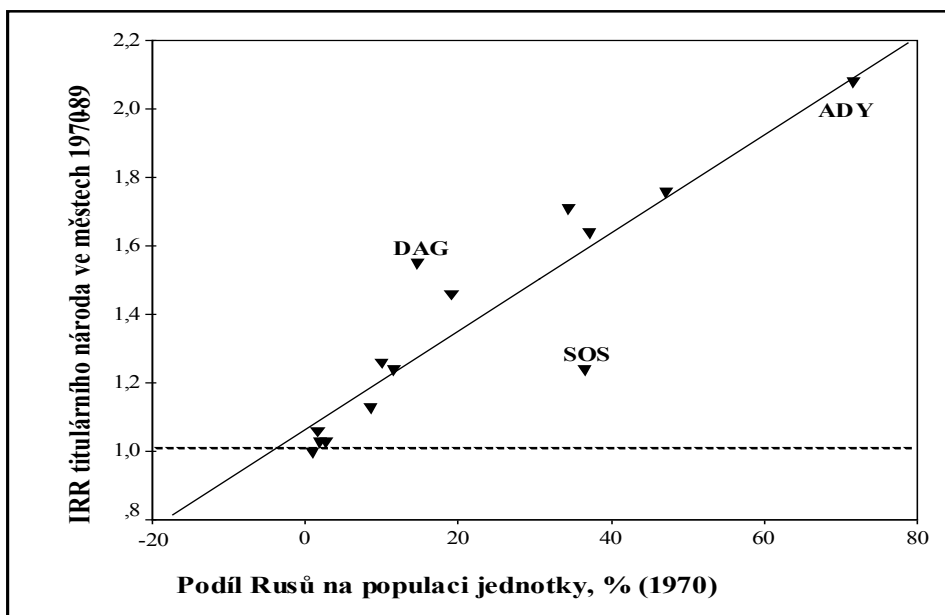
školách, pracovní uplatnění), čímž se dále zvyšuje efekt dostředivého migračního pohybu. Dále může být konkurenčním prostředím více stimulován k vyšší reprodukci, neboť ostatní národy jsou vnímány jako ohrožení jeho výsadního postavení v entitě (Lake a Rothchild, 1998). Tento jev dále nepřímo podporuje také zjištěná negativní korelace mezi podílem titulární skupiny (TN70) a indexem změny druhého etnika (RIDN) (-0,57), tedy čím silnější bylo postavení hlavního etnika, tím více sláblo postavení konkurenční skupiny v letech mezi censy (nebo také opačně).

VZTAH MEZI MÍROU URBANIZACE, PODÍLEM RUSŮ A OSTATNÍCH SKUPIN

Nejvíce urbanizovanou skupinou v celém kavkazském regionu představují Rusové, jejichž imigrace a přítomnost se staly katalyzátorem procesu urbanizace a potažmo modernizace celé kavkazské společnosti. To například dokládá signifikantní pozitivní korelace mezi změnou jejich počtu (RIRU) a změnou míry urbanizace jednotek (ZMU) (0,6). Podíl Rusů v rámci entity na počátku sledovaného období (RU70) také významně ovlivnil vývoj etnické struktury měst, a to jak růst podílu titulární skupiny ve městech (RITNU) (0,91), tak podílu druhého nejpočetnějšího národa (RIDNU) (0,63). Krom toho je statisticky doložen vysoce signifikantní vztah mezi relativním vývojem Rusů a vývojem míry urbanizovanosti titulární populace (ZMUTN) v intercensálním období (0,75).

Takto jednoduše empiricky popsané vztahy mezi urbanizací, Rusy a ostatními komunitami je pochopitelně nutné vidět v širších souvislostech. Až na výjimky (etnické – Arméni, geografické – Tbilisi, Baku) byla kavkazská společnost vždy tradičně rurální a města se začala více rozvíjet a modernizovat až v důsledku sovětské politiky a zvláště pak centrálně řízené ekonomiky (Pipes 1997). Řízený urbanizační proces motivovaný jak z ekonomických (industrializace), tak také politicko-ideologických (proletarizace) důvodů v první fázi souvisel především s masivní imigrací ruské populace jakožto modernizačního činitele. Teprve v důsledku celkového ekonomického rozvoje začala intenzivnější urbanizace autochtonních národů, které početně doplňovaly a časem i nahrazovaly ruské dělníky i úředníky (Kaiser 1994).

To bylo částečně v souladu s oficiální politikou, zároveň se ale vlivem intenzivních mezietnických kontaktů, a tím i etnické soutěže o ekonomické zdroje a moc, začínal více projevovat lokální (rodový) patriotismus či nepotismus titulárních národů. To dále stimulovalo migraci místních do měst a naopak začal postupný proces emigrace alochtonních skupin (Hajda a Beissinger 1990, Goldenberg 1994). Aspekt soutěživosti se projevoval také v demografickém vývoji. Když v důsledku urbanizace a obecně vyšší porodnosti začaly mít ve městech převahu titulární národy, působil demografický tlak na vyšší emigraci Rusů. Jinak proces etnické titularizace měst (urbanizace titulární skupiny) stále pokračuje, ještě konce 80. let nebylo nic neobvyklého, že titulární skupiny tvořily v městech menšinu (zejména na Severním Kavkaze).

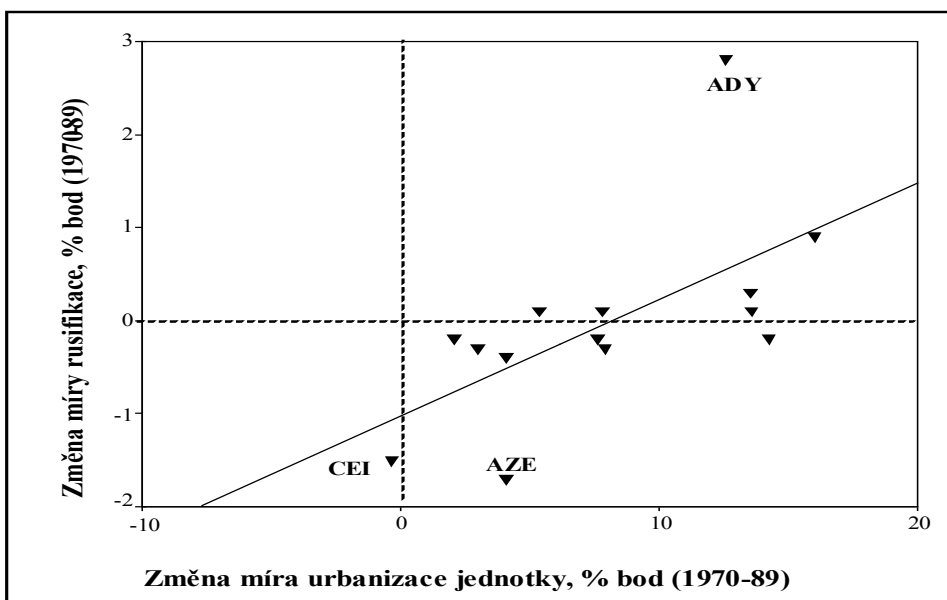
Zdroj: Census 1970, 1989, vlastní výpočty

Obrázek 1 - Párová korelace podílu Rusů a vývoje titulárního národa ve městech

VZTAH MEZI MÍROU RUSIFIKACE, ZNALOSTÍ RUŠTINY A PODÍLEM ETNICKÝCH SKUPIN

Již v předešlých výzkumech (Dostál, Knippenberg 1979, Dostál 1993) doložená pozitivní korelace mezi podílem obyvatelstva ruské národnosti (RU) a mírou rusifikace (RUS - tj. přijetí ruštiny jako rodného jazyka) se potvrdila i v tomto měření. Čím více je přítomno Rusů v jednotce, tím vyšší úroveň asimilace s ruskou kulturou (0,80) a naopak, čím silněji je zastoupen titulární národ (zejména ve městech), tím je míra rusifikace slabší (-0,73). Platí to také ve vývoji, čím více rostlo zastoupení titulárního národa, tím se více snižovala míra rusifikace (ZRUS) (-0,58). Rusifikace byla dále pozitivně ovlivněna mírou urbanizace. Čím více stoupal podíl obyvatel ve městech, tím více se zvyšovala míra rusifikace (0,76). I přes deklarovanou podporu kulturnímu vývoji jednotlivých sovětských národů včetně jejich jazyků (v některých případech teprve ve 30. letech vznikala psaná podoba jazyka), byla ruština od počátku sovětské politiky protěžovaná, což bylo dáno jejím postavením jako jazyka dorozumívacího, tedy lingua franca.

Kromě hodnocení míry rusifikace lze za významný indikátor etnických vztahů považovat rozšíření jazyků mimo rodilé mluvčí. Statisticky signifikantní se jeví zejména znalost a užívání ruštiny (JRU) (nikoliv jako rodného jazyka) mezi neruskými národy v etnicky heterogenním prostředí, tedy používání ruštiny jako lingua franca (okolnosti již byly zmíněny v předchozím odstavci).

Zdroj: Census 1970, 1989, vlastní výpočty

Obrázek 2 - Párová korelace změny urbanizace a změny rusifikace

Pozitivní korelace se projevuje pochopitelně vůči podílu Rusů a především pak ve vztahu k druhému titulárnímu či nejpočetnějšímu národu, respektive jeho interensální změně (0,79). Čím více tedy přibývalo netitulární populace, tím byla ruština více potřeba. Negativní korelaci naopak vykazuje znalost ruštiny k podílu hlavního titulárního národa, respektive jeho urbanizované části. To potvrzuje domněnku, že v národnostně smíšeném prostředí se jednotlivé autochtonní skupiny až na výjimky neučily jazyky vzájemně, ale dorozumívaly se prostřednictvím univerzální ruštiny. To bylo způsobeno zajisté praktickými důvody, například jazyk druhého národa se narozdíl od ruštiny nevyučoval ve škole, rusky se dalo domluvit na úřadech, v zaměstnání i při soukromém kontaktu s neruskými mluvčími.

VZTAH MEZI ETNICKOU PŘÍSLUŠNOSTÍ A VZDĚLANOSTNÍ STRUKTUROU

Navzdory očekávání, že přítomnost Rusů jako modernizačního činitele bude souviset s vyšší vzdělaností, se statisticky projevil pravý opak. Signifikantní pozitivní korelace vychází mezi podílem obyvatel se základním vzděláním (ZV) a podílem populace ruské národnosti (0,58) a poměrně silně koreluje také vztah mezi podílem Rusů a střední odbornou vzdělaností (SSV, tedy technicky zaměřené vzdělání, 0,60). Naopak negativní závislost nižší vzdělanost vykazuje ve vztahu k titulárnímu národu (-0,66). Dále, míra středoškolského obecného vzdělání (SOV) silně koreluje s podílem titulární populace (0,81) a negativně s podílem Rusů (-0,77) a míra vysokoškolského vzdělání (VV) s urbanizovanou titulární populací (0,78).

Z toho plyne poněkud překvapivý závěr, že Rusové navzdory vysoké míře urbanizace představovali na Kavkaze méně vzdělanou či odborně vyučenou populaci, a to zejména ve srovnání s urbanizovanou částí titulárních národů. Vysvětlením je systém kvót na střední a vyšší vzdělání, které bylo primárně určeno právě autochtonním skupinám a především příslušníkům titulárních skupin. Tato národní elita pak nejenže nahrazovala ruskou inteligenci ve terciární či kvartérní sféře, ale stala se i základnou etnopolitické mobilizace v době společensko-ekonomických změn (Kaiser 1994).

REGRESNÍ ANALÝZY ZÁVISLÉ A VYSVĚTLUJÍCÍCH PROMĚNNÝCH

V párové korelační analýze byly odhaleny některé korelace mezi nezávislými vysvětlujícími proměnnými a jejich vztah k závislé proměnné, tedy intenzitě etnopolitické mobilizace. Nicméně posuzování vzájemných korelací a vlivu jednotlivých faktorů na závislou proměnnou je nutno vnímat jako pouze vstupní či orientační analýzu. Jednak je nutné počítat s možností falešných korelací a jednak jsou kauzální vztahy spojené s etnopolitickou mobilizací společnosti potažmo etnickými konflikty mnohem více strukturované. Přesto mají výsledky korelačních analýz pro další postup nemalý význam, protože dopředu označují možné signifikantní proměnné a znalost jejich vzájemných vazeb usnadní jak výběr proměnných do regresní rovnice, tak následnou interpretaci statistických výsledků do roviny společenských souvislostí.

Vzhledem k celkovému rozsahu souboru proměnných a požadavku zvolené metody regresní analýzy (mnohonásobná lineární s metodou enter) na vstup menšího počtu proměnných je učiněno několik pokusů (vybrány k posouzení jsou pouze statisticky relevantní). U každého je snahou dodržet určitou logiku výběru, tj. aby z každé kategorie proměnných byl zastoupen alespoň jeden prediktor, přičemž je brán ohled na to, aby proměnné spolu nekorelovaly. Cílem je pokusit se najít „ideální“ skupinu faktorů vysvětlujících intenzitu etnopolitické mobilizace a potvrdit předchozí výsledky z párové korelační analýzy, totiž význam jednotlivých vstupních faktorů. Ve výsledku jsou podstatné zejména (1) koeficienty determinace (R^2) a míra signifikance, které hodnotí vhodnost zvoleného modelu (výběru proměnných) pro explanaci závislé proměnné, tedy intenzitu etnopolitické mobilizace a (2) dále standardizované β koeficienty, jež posuzují explanační význam jednotlivých nezávislých proměnných použitých v daném modelu (Hendl 2006).

Regresní model 1

V prvním modelu figurují proměnné, které ve vstupní korelační analýze vykazovaly nejvyšší hodnoty korelačních koeficientů. Z historických faktorů je to počet konfliktů v minulosti a změny v politické organizaci (v korelaci nejvýznamnější proměnné), z etnicko-kulturních faktorů změna podílu Rusů na populaci mezi roky 1970-89⁵ a podíl druhého etnika, ze socio-ekonomických faktorů míry urbanizace jednotky v roce 1970.

5 Změna míry rusifikace, která v párové korelaci dosahovala vyššího korelačního koeficientu, byla nahrazena změnou podílu Rusů, protože míra rusifikace i její změna byly ve většině kavkazských jednotek velmi nízké. Změna podílu Rusů, která se změnou míry rusifikace úzce koreluje, má více variabilní regionální rozložení a je lépe interpretovatelná.

Tabulka 3 - Vybrané výsledky regresní analýzy 1

Model Summary									
			Adjusted	Std. Error of	R Square				
1	,955 ^a	,912	,856	,44	,912	16,497	5	8	,000

a.

Coefficients ^a						
		Unstandardized		Standardized Coefficient		
1	(Constant)	,531	,821		,648	,535
	DN70	4,234E-02	,014	,397	3,057	,016
	MU70	2,591E-02	,016	,236	1,637	,140
	KONF	,854	,213	,542	4,004	,004
	POLZ	,647	,402	,292	1,610	,146
	RIRU	-,957	,748	-,150	-1,280	,236

a. Dependent Variable: IAPM

Zdroj: Census 1970, 1989, vlastní výpočty

Ze statistických údajů vyplývá, že model jako celek má dostatečně silnou explanační hodnotu (koeficient determinace 90 %) i signifikanci. Z jednotlivých faktorů má nejvyšší váhu počet etnických konfliktů a traumat, čímž se de facto potvrdilo, že v kavkazské společnosti jsou historické (primordiální) reminiscence dominantním politickým tématem. Silnou vypovídací schopnost má faktor „podíl druhého národa v roce 1970“, jenž v podstatě označuje polarizaci prostředí mezi dvěma autochtonními národy. Čím silnější je zastoupení druhého národa, tím se ve společnosti odehrávají intenzivnější kontakty a tím také roste pravděpodobnost konfliktu. Význam historických faktorů podtrhuje proměnná zachycující změny hranic či statusu v minulosti, což zdůrazňuje teritoriální aspekt nacionalismu.

Slabší pozici v rámci této skupiny prediktorů vykazuje „modernizační“ faktor míry urbanizace, přesto však potvrzuje, že etnopolitická mobilizace pro svůj průběh vyžadovala urbánní prostředí. Změna podílu Rusů má dokumentovat vliv přítomnosti (respektive její proměny) této skupiny na rozvoj nacionalismu. Cílem centrální sovětské politiky bylo prostřednictvím řízené migrace kontrolovat nacionální vášně, samotná existence ruské komunity mohla na jedné straně pomoci tlumit animozitu znesvářených autochtonních národů, na straně druhé mohla být příčinou protiruského nacionalismu. Nicméně v tomto modelu faktor přítomnosti Rusů vykazuje nižší explanační koeficient.

Regresní model 2

Z prvního modelu je jasné, že historické prediktory mají nejsilnější explanační hodnotu a je z nich třeba vycházet. Otázkou je, jak se změni hodnoty regrese, nahradí-li se

statické proměnné (charakterizující stav společnosti na počátku sledovaného období) vývojovými.

Do druhého modelu jsou tedy vedle historických faktorů zapojeny vývoj podílu druhého národa a změna urbanizace entity. Místo změny podílu Rusů je zvolen ukazatel jejich zastoupení na konci 80. let, s cílem posoudit, zda jejich počet mohl hrát roli při akomodaci národnostních sporů.

Tento model vykazuje nižší koeficient determinace i signifikance než předchozí, přesto má stále dostatečnou vypovídací schopnost. Nicméně při posouzení explanační hodnoty proměnných se ukazuje, že celý model je postaven pouze na síle historických faktorů, význam ostatních je zcela marginální.

Z toho vyplývají důležitá zjištění. Signifikantní je podíl druhého národa, ale nikoliv změna jeho podílu. To znamená, že v některých entitách jeho podíl rostl a tato skutečnost se následně mohla stát katalyzátorem politické mobilizace titulárního národa, v jiných naopak klesal, což mohlo vyvolat reakci samotné skupiny z obav před marginalizací a diskriminací.

Tabulka 4 - Vybrané výsledky regresní analýzy 2

Model Summary									
			Adjusted	Std. Error of	R Square				
1	,906 ^a	,820	,708	,62	,820	7,306	5	8	,007

a.

Coefficients^a

		Unstandardized		Standardized Coefficient		
1	(Constant)	1,341	,490		2,738	,026
	KONF	,512	,288	,325	1,777	,113
	POLZ	1,527	,487	,688	3,136	,014
	RIDN	-1,28E-02	,229	-,010	-,056	,957
	ZMU	2,455E-02	,039	,111	,636	,543
	RU89	-6,72E-03	,011	-,115	-,632	,545

a. Dependent Variable: IAPM

Zdroj: Census 1970, 1989, vlastní výpočty

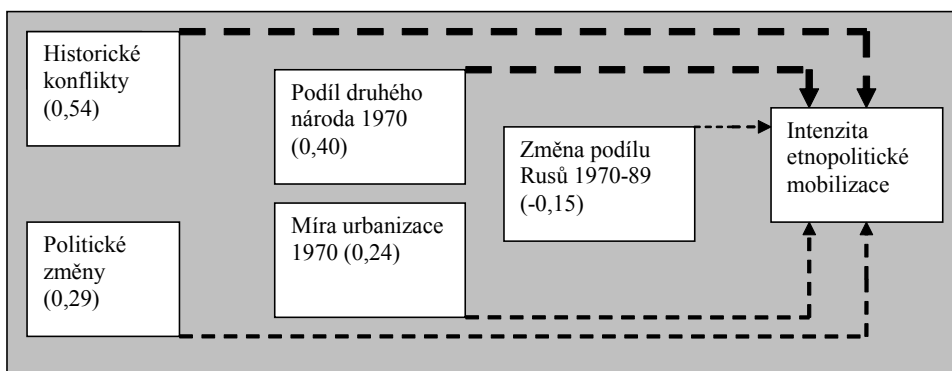
V případě změny míry urbanizace je pochopitelné, že samotný proces destabilizuje společnost a může vyvolat i národnostní pnutí uvnitř měst. V případě Kavkazska, vzhledem k počátečním velmi nízkým hodnotám, došlo během 70. a 80. let k extenzivnímu růstu měst napříč celým regionem, bez ohledu na národnostní aspekt. Ve městech se sice různé národnostní skupiny prolínaly a konkurovaly si, ale zároveň přetrvávaly i silné

(rodové) vazby přistěhovalých na původní venkovské lokality⁶. Tím pádem je evidentní, že důležitější než samotná změna urbanizace byla pro politickou mobilizaci již existující a stabilní městská (střední) třída v dané entitě (a zvláště u titulárního národa). Hodnoty vypovídající o významu ruského elementu v národnostních problémech jsou u obou modelů podobně nízké, přesto je vhodné jim věnovat pozornost. Snižující se podíl Rusů ve všech kavkazských jednotkách může být (kromě přirozeného úbytku) důsledkem rostoucího nacionalismu, přičemž Rusové samotní nemuseli nutně být jeho příčinou. Negativní korelace indikátorů ruské přítomnosti (podíl, změna podílu, rusifikace, rusijанизace) hovoří spíše o akomodační roli, tj. tam, kde žilo více Rusů, případně tam, kde se podíly snižovaly pomaleji, byla intenzita etnopolitické mobilizace nižší.

ZÁVĚR

Cílem statistické analýzy bylo prostřednictvím vybraných metod zhodnotit vliv etnicko-kulturních, sociálně-ekonomických a historických faktorů na etnopolitickou mobilizaci kavkazské společnosti. Neméně důležitým výsledkem bylo odhalení a posouzení vzájemné korelace nezávislých proměnných, která by pomohla dokumentovat některé společenské jevy.

Metodou párové korelační analýzy byly vybrány nejvíce signifikantní proměnné ve vztahu k závislé a ty byly následně testovány v mnohonásobné lineární regresi. Oněmi proměnnými se staly: etnické konflikty a traumatické události z minulosti, podíl druhého etnika v roce 1970, změny v politické organizaci prostoru, míra urbanizace v roce 1970 a změna podílu Rusů v intercensálním období. Soubor těchto pěti faktorů dostatečně vysvětluje podíl rozptylu závislé proměnné a je k ní také dostatečně signifikantní.

Zdroj: vlastní

Obrázek 6.4.2.5 Schéma nejvýznamnějších faktorů etnopolitické mobilizace

(1) V rámci tohoto souboru má nejsilnější vypovídací hodnotu faktor etnických konfliktů a traumatických událostí z minulosti, což potvrzuje domněnku řady odborníků a též vstupní hypotézu tohoto výzkumu, že etnopolitická mobilizace kavkazských národů

6 Jako vhodný přírůstek může posloužit gruzínská urbanizace v 19. století, kde tradiční rodové vazby dlouho překrývaly proces národnostní konsolidace a etnopolitické mobilizace (Suny 1994).

v 80. letech byla založena na historických resentimentech několik desetiletí potlačovaných sovětskou represivní politikou, avšak stále hluboce zakořeněných v paměti národů. Jedná se jak o traumata pocházejících z etnických konfliktů z konce druhého desetiletí 20. století, tak o etnická traumata spojená s deportací celého národa během druhé světové války. Sílu vlivu historie v společensko-politických procesech kavkazských národů během Gorbačovovy reformy podtrhuje význam faktoru změn v politické organizaci prostoru po vzniku Sovětského svazu.

(2) Významný a často citovaný faktor etnických konfliktů je etnická polarizace, která je zde vyjádřena podílem druhého nejpočetnějšího autochtonního etnika neruského původu. I když v párové korelaci se závislou proměnnou nedosahuje velké signifikance, v rámci souboru faktorů je jeho vypovídací hodnota silná. Bude to jistě nepřímou souvislost s historickými událostmi, neboť řada etnických traumat vznikla mezi dvěma autochtonními skupinami uvnitř jedné entity.

(3) Podíl druhého národa, respektive jeho intercensální změna, má silnou pozitivní korelaci s používáním ruštiny jako dorozumívacího jazyka (naopak podíl titulárního národa má silnou negativní korelaci). Tyto vztahy dokumentují význam přítomnosti Rusů a rozšíření ruského jazyka pro vzájemnou komunikaci kavkazských národů. Samotné používání ruštiny se sice statisticky nezdá být relevantní pro akomodaci konfliktů, nicméně úzce souvisí s mírou rusifikace (přijetí ruštiny jako rodného jazyka) a podílem Rusů.

(4) Právě faktor změny v zastoupení populace ruské národnosti v období mezi roky 1970 a 1989 se ukázal být relevantním členem souboru proměnných vysvětlujících etnopolitickou mobilizaci. Důležité také je, že za změnou míry rusifikace a podílem Rusů stojí jiná proměnná, a to změna počtu titulárního národa. Jinými slovy, růstem populace titulárních skupin se zmenšovala ruská populace a snižovala se míra rusifikace společnosti, tedy faktory do jisté míry ovlivňující etnopolitickou mobilizaci. Tím se nepřímou potvrzuje vliv jazyka a akulturace na etnopolitickou mobilizaci.

(5) Z modernizačních či socioekonomických faktorů má nejsilnější vliv míra urbanizace entit na počátku zkoumaného období v roce 1970, což dokládá, že v městském prostředí dochází k nacionalizaci společnosti snadněji. Největší vliv na míru urbanizace přitom má míra urbanizace titulárního etnika, z čehož vyplývá, že hlavně právě tato skupina stojí za etnonacionalizací společnosti. Díky znalosti korelačních vztahů lze konstatovat, že její charakteristikou je vyšší vzdělanost než u zbytku populace.

Na základě přechodných závěrů je v zásadě možné popsat imaginární jednotku, kde by snadněji mohlo dojít k etnopolitické mobilizaci společnosti s následným vývojem do stádia ozbrojeného konfliktu:

(a) Daná entita v minulosti zažila politické změny v prostorové organizaci (změny hranic či statusu), které byly výsledkem centrálního, tedy vnuceného, rozhodnutí.

(b) Etnická struktura entity se v roce 1970 skládala z jednoho dominantního titulárního a jednoho menšinového autochtonního národa (s podílem na celkové populaci minimálně 10 %), jejichž vztah je zatížen historickým traumatem.

(c) Daná entita byla v roce 1970 urbanizovaná mírou kolem 50 %, což je nejvíce ovlivněno urbanizovanou složkou titulárního národa, jenž má v městském prostředí vysokou míru vzdělanosti.

(d) Etnické složení entity dále doplňuje ruská menšina, jejíž podíl a tím také vliv na

etnické vztahy i celkovou modernizaci entity postupně slábnou.

V rámci kavkazského regionu se tomuto modelu nejvíce přibližují Ázerbájdžán a Gruzie, ostatní se v jednotlivostech liší. Náhorní Karabach, Čečensko-Ingušsko a Abchazsko měly nižší míru urbanizace titulárního národa, v Jižní Osetii rostlo zastoupení Rusů, v Severní Osetii a Arménii byl nízký podíl druhého národa.

Výsledky statistické analýzy nelze v žádném případě považovat za jediné a určující pro hodnocení a diskuzi komplexní problematiky etnopolitické mobilizace a etnických konfliktů. Jsou však užitečným podkladem pro další kvalitativní analýzu regionálních specifik, protože poskytují detailnější pohled na společenské procesy a jejich podmíněnosti.

Za pomoc při zpracování článku děkuji prof. Petru Dostálovi, M.A., Ph.D.

LITERATURA

- BAAR, V. (2005): Decentralizační a dezintegrační procesy v Ruské federaci v 90. letech minulého století. Ostravská univerzita, Ostrava.
- BEISSINGER, M. (2002): Nationalist Mobilization and the Collapse of the Soviet State. Cambridge University Press, Cambridge.
- CORNELL, S. (2001): Small nations and great powers: a study of ethnopolitical conflict in the Caucasus. Routledge Curzon, London.
- DEUTSCH, K.W. (1969): Nationalism and Its Alternatives. Alfred A. Knopf, Inc., New York.
- DOSTÁL, P. (1993): Ethno-national aspirations in the Soviet Union and its successor regimes: juggling with options. In: O'LOUGHLIN, J., van der WUSTEN, H. (eds.): The New Political Geography of Eastern Europe. Belhaven Press, London. s. 89-114.
- DOSTÁL, P., KNIPPENBERG, H. (1981): De staatkundige indeling and het rusificeringsproces in de Sovjet Unie. In: van AMERSFOORT, J.M., HEINEMEYER, W.F., van der WUSTEN, H.H. (eds.): Een wereld van staten. Samsom Uitgeverij, Alphen aan de Rijn. s. 105-119.
- GELLNER, E. (2002): Nacionalismus. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno.
- GOLDENBERG, S. (1994): Pride of small nations: the Caucasus and post-Soviet disorder. Zed Books, London.
- HENDL, J. (2006): Přehled statistických metod zpracování dat. Analýza a metaanalýza dat. Portál, Praha.
- JELÉN, L. (2010): Etnopolitická mobilizace na Kavkaze a její regionální diferenciace [disertační práce]. Přírodovědecká fakulta, Universita Karlova, Praha.
- KAISER, R.J. (1994): The Geography of Nationalism in Russia and the USSR, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- LAKE, D.A., ROTHCHILD, D. (1998): Spreading Fear: The Genesis of Transnational Ethnic Conflict. In: LAKE, D.A., ROTHCHILD, D. (eds.): The International Spread of Ethnic Conflict: Fear, Diffusion and Escalation. Princeton University, s. 3- 32.
- LEWIS, R.A., ROWLAND, R.H. (1979): Population redistribution in the USSR: its impact on society, 1897-1977. Praeger, New York.
- PIPES, R. (1997): The Formation of the Soviet Union: communism and nationalism, 1917-

1923. Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- SIMON, G. (1991): Nationalism and Policy Toward the Nationalities in the Soviet Union – From Totalitarian Dictatorship to Post-Stalinist Society (translated by Karen Forster and Oswald Forster), Westview Press, Boulder, Colorado.
- TESAŘ, F. (2007): Etnické konflikty. Portál, s.r.o, Praha.
- TISHKOV, V. (1996): Ethnicity, Nationalism and Conflict in and after the Soviet Union: The Mind of Aflame. United Nations Research Institute for Social Development, London.

Statistická data

- GOSKOMSTAT (1992): Nekotore pokazateli charakterizujuščie nacionalnyj sostav naselenija rossijskoj federacii (po danym perepisi naselenija 1989 g.), Tom II, Goskomstat Rossijskoj federacii, Moskva.
- Itogi vsesojuznoj perepisi naselenija 1970 g. Centralnoe statističeskoe upravlenie pri so-vete ministrov SSSR, Moskva, 1974.

STATISTICAL ANALYSIS IN POLITICAL GEOGRAPHY: CASE STUDY – THE ETHNOPOLITICAL MOBILIZATION IN THE CAUCASUS

Summary

Ethnic conflicts in the Caucasus which occurred in the 90's have become frequent topic in many branches of science. Works methodically come out of qualitative analysis of nationalism, geopolitics or geoeconomics, however only few researchers have dealt with a statistical examination of surveyed societal processes (as did e.g. Dostal and Knippenberg 1981, Dostal 1993, Kaiser 1994 or Beissinger 2002). Nevertheless, relatively reliable data about the Soviet society have existed due to censuses held in ten years period since the 50's. Selected census data of the 14 Caucasian political units from period 1970 – 1989 are examined by correlation and regression analysis in this paper to prove a connection between historical, demographical and social processes and the political mobilization of the Caucasian ethnic groups often leading to ethnic armed clashes.

Firstly, data selection was necessary to make a statistical background. Four groups of factors as independent variables were detached: (1) historical, (2) demographical, (3) cultural and (4) social.

Secondly, a dependent variable was appointed as intensity of ethnopollitical mobilization which was classified in four categories: low mobilization intensity with ethnic political claims for autonomy in given borders or with border changes (in both cases without an armed conflict); high mobilization intensity with claims for autonomy accompanied by conflicts; the highest mobilization intensity expressed with „great“ nationalism against Russians (i.e. independence claims) and „chauvinistic“ nationalism against minorities (i.e. territorial claims) accompanied by conflicts.

The correlation analysis revealed strong statistical dependence between mobilization intensity and historical factors, urbanization level and proportion of second ethnic group. Interesting results also showed correlation between the independent variables. For example, (1) there is a strong dependence between ethnic fragmentation (number of ethnic

groups) and titular group growth in intercensus period (caused by fear of the other groups which stimulated higher birth rate and also existing „ethnic“ political units privileging titular groups); (2) a strong positive dependence was found between urbanization level and the Russians, or between their growth indexes. Russians also catalyzed urbanization process of autochthonic ethnic groups; (3) an interesting strong statistical dependence was shown between russification rate (proportion of autochthonic people with Russian as mother tongue) and russiyanization rate (proportion of autochthonic people with fluent knowledge of Russian language) on one hand and proportion of non-titular ethnic groups (which means that Russian was used as lingua franca) and urbanization level (Russian was used mainly in cities with multicultural character); (4) a surprising correlation was revealed between educational level and ethnic structure. The titular ethnic groups had (statistically) more educated population, on the contrary, proportion of the Russians in units related to the less educated population (may be influenced by quota policy in education which privileged the titular groups).

The regression analysis should have verified previous results, i.e. correlations between dependent and independent variables, eventually their explanatory signification. The regression model of five predetermined factors have basically confirmed the correlation analysis, when the most important factors were assessed: historical trauma (primordialism) and proportion of a second ethnic group. Modernist factor (urbanization level) had weaker position, however the explanatory coefficient is still enough relevant.

On the base of the statistical results we can theoretically describe an entity where the ethnopolitical mobilization could have more intensive course: (1) there were border or administrative changes in recent history of the entity; (2) there are a dominant titular group and a second ethnic group with proportion up to 10% whose mutual relationships are burdened by trauma; (3) urbanization level of a titular group is about 50% and a titular group have well-educated people; (4) influenced part of the ethnic structure are the Russians, however their proportion is getting weaker.

The results of the statistical analysis should not have been of course a determinant or only base for analysing and discussing ethnopolitical mobilization and ethnic conflicts. However, thanks to the method we can see some societal processes more deeply, moreover we can find some unexpected relationships among societal conditions.

Recenzovali: Prof. RNDr. Robert Ištók, PhD.
Doc. PhDr. Tomáš Koziak, M.A., PhD.